

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA SITA

121/1

KISWAHILI 1

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwepo Shuleni)

Muda: Saa 3

ANSWERS

Mwaka: 2007

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A na B zenye jumla ya maswali **nane (8)**
2. Jibu maswali yote katika sehemu A na maswali matatu kutoka sehemu B. Swali la tano ni la Lazima
3. Sehemu A ina alama 40 na sehemu Bina alama 60
4. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Maneno ya lugha nyingine yanapoingizwa katika lugha ya Kiswahili yanakidumaza Kiswahili. Jadili kauli hii.

(i) Uharibifu wa Kiswahili Asili: Maneno ya kigeni yanapoingizwa huweza kuharibu mwendelezo wa Kiswahili cha asili, kwani baadhi ya maneno huacha kutumika kabisa.

(ii) Kupoteza Utambulisho wa Kiswahili: Kiswahili hupoteza upekee wake kama lugha ya Kibantu kwa kuchukua maneno yasiyo na mizizi ya Kibantu.

(iii) Mkanganyiko wa Maana: Maneno ya kigeni yanapoingizwa bila kufafanuliwa vizuri huweza kusababisha mkanganyiko wa maana.

(iv) Ugumu wa Kujifunza Kiswahili: Watumiaji wapya wa Kiswahili hupata changamoto ya kujifunza kutokana na mwingiliano wa msamiati wa lugha tofauti.

(v) Kuimarisha Kiswahili: Pamoja na hasara, maneno ya kigeni pia yanaweza kupanua msamiati wa Kiswahili, hasa kwa dhana mpya za kisayansi na teknolojia.

2. Kwanini Kiunguja kilituliwa kuwa kipimo cha Kiswahili sanifu?

(i) Ueneaji Wake: Kiunguja kilikuwa lahaja maarufu iliyozungumzwa sana katika pwani ya Afrika Mashariki.

(ii) Msingi wa Kihistoria: Kilikuwa lahaja ya kihistoria iliyotumiwa na wafanyabiashara wa Kiswahili na wageni.

(iii) Kipimo cha Vitabu: Vitabu vingi vya awali vya Kiswahili vilivyoandikwa vilitumia Kiunguja kama msingi.

(iv) Urahisi wa Kujifunza: Kiunguja kina muundo rahisi wa kisarufi, hali iliyokifanya kuwa rahisi kujifunza.

(v) Upendeleo wa Wakoloni: Wakoloni walikichagua kwa sababu kilieleweka zaidi na kilifaa kwa utawala.

3. "Zipa nadharia potofu na zenye ukweli zinazoelezea chimbuko la Kiswahili." Thibitisha kauli hii.

(i) Nadharia ya Kiarabu: Inadai Kiswahili kilitokana na Kiarabu, lakini ni potofu kwa sababu Kiswahili ni lugha ya Kibantu.

(ii) Nadharia ya Mchanganyiko: Inahusisha Kiswahili na lugha za kigeni kama Kihindi na Kiajemi, lakini haina msingi wa kisayansi.

(iii) Nadharia ya Kiafrika: Inaeleza Kiswahili kuwa lugha ya Kibantu iliyotokana na Pwani ya Afrika Mashariki, ikithibitishwa na muundo wake wa kisarufi.

(iv) Ushahidi wa Lahaja: Kiswahili kina lahaja nyingi zinazotofautiana kwa sauti na msamiati, zikionyesha kuwa chimbuko lake ni pwani ya Afrika Mashariki.

(v) Uchambuzi wa Kisayansi: Tafiti za kiisimu zinaonyesha Kiswahili kiliibuka kutokana na mwingiliano wa Kibantu na lugha zingine, lakini msingi wake ni Kibantu.

4. Fafanua muundo wa silabi katika Kiswahili.

(i) Silabi Moja: Muundo wa K + A (mfano: a-na).

(ii) Silabi Mbili: Muundo wa K + V + K (mfano: Ki-su).

(iii) Silabi ya Nasibu: Inaruhusu kutumika kwa sauti yoyote ya Kibantu (mfano: Nga-na).

(iv) Silabi Isiyo Kamili: Inaishia na K + K (mfano: N-chi).

(v) Silabi Kamili: Muundo wa K + V (mfano: Ni-me).

5. Kwa kutumia tungo oneshwa kazi tano (5) za mofimu "KU".

(i) Kueleza Hatua: Mtoto ameanza kula.

(ii) Kueleza Muda: Watoto wataenda shule kesho.

(iii) Kuonyesha Utendaji: Mbwa anakimbia haraka.

(iv) Kueleza Maendeleo: Mtoto anajifunza taratibu.

(v) Kuonyesha Malengo: Alikuwa hapa kuongea.

6. Tunga sentensi kutumia maneno "paa" na "tupa" na kwa kila neno litumike kama:

(a) Kielezi: Yuko juu kama paa.

(b) Nomino: Aliona paa kwenye dari.

(c) Kitenzi: Mvua ilifanya paa kupaa.

7. Eleza maana na matumizi ya maneno yafuatayo:

- (a) Rejesta: Mtindo wa lugha unaotumika katika mazingira maalum.
- (b) Lugha Rasmi: Lugha inayotumika katika shughuli za kiofisi au kiserikali.
- (c) Lugha ya Taifa: Lugha inayotumika kuunganisha wananchi wa taifa.
- (d) Lugha Sanifu: Lugha iliyokubalika kwa matumizi rasmi.

8. Jadili athari hasi na chanya za lugha za asili au makabila katika lugha ya Kiswahili.

- (i) Athari Chanya: Lugha za asili zinaongeza maneno mapya katika Kiswahili.
- (ii) Athari Hasi: Msamiati wa Kiswahili huweza kuchanganyika, na kupoteza upekee wake.
- (iii) Athari Chanya: Utajiri wa methali na semi huongeza ladha katika Kiswahili.
- (iv) Athari Hasi: Lugha za asili huingiza sarufi ngumu katika Kiswahili.
- (v) Athari Chanya: Hubeba maadili na historia za jamii mbalimbali.

9. Kwa nini unaweza kumtambua mtu kutokana na mazungumzo yake? Jadili kwa kutoa mifano.

- (i) Lahaja: Lahaja ya Kimvita inaonyesha mtu kutoka Pwani ya Kenya.
- (ii) Maneno: Matumizi ya semi za Kiarabu huonyesha mwingiliano wa tamaduni.
- (iii) Mikazo: Aksenti fulani zinaweza kuonyesha mkoa wa mtu.
- (iv) Matamshi: Matamshi ya haraka yanaweza kuonyesha mtu kutoka mjini.
- (v) Misemo: Matumizi ya misemo maalum huonyesha kabila fulani.

10. Kwa niaba ya wanafunzi wenzako wa kidato cha sita andika hotuba yenye maneno mia nne (400) au yasiyopungua mia tatu (300) ambayo itasomwa mbele ya mgeni rasmi katika sherehe ya siku kuu ya mazishi ambayo itadhaminiwa hapo shuleni kwenu hivi karibuni.

HOTUBA YA MWANAFUNZI WA KIDATO CHA SITA KWENYE SHEREHE YA MAZISHI
SHULENI

Ndugu mgeni rasmi, walimu wetu wapendwa, wazazi, na wanafunzi wenzangu,

Habari za leo.

Kwa heshima kubwa, napenda kuchukua fursa hii kuzungumza kwa niaba ya wanafunzi wa kidato cha sita katika sherehe hii muhimu ya mazishi. Ni tukio linalotuunganisha si tu kama wanafunzi bali pia kama jamii yenye mshikamano, upendo, na maelewano.

Kwanza, tunamshukuru Mungu kwa kutuwezesha kuwa hai na kushiriki katika shughuli hii adhimu. Mazishi haya yanatufundisha umuhimu wa utu, maadili, na heshima kwa binadamu, hata baada ya maisha yao hapa duniani kufika ukingoni.

Ndugu mgeni rasmi, leo ni siku ya pekee inayotufundisha umuhimu wa kushirikiana katika nyakati za huzuni na furaha. Kama wanafunzi, tunajifunza thamani ya mshikamano wa kijamii na kuwajibika katika kuhifadhi urithi wa kiroho na kitamaduni wa jamii zetu.

Mazishi haya pia yamebeba funzo kuu kuhusu maisha ya kila mmoja wetu. Kila siku tunapopata nafasi ya kuishi, ni fursa ya kujenga maisha yenye maana, si kwa ajili yetu pekee bali pia kwa ajili ya wengine.

Kwa niaba ya wanafunzi wenzangu, napenda kueleza kuwa tukio hili linatufundisha heshima, nidhamu, na upendo wa kweli kwa jamii yetu. Tunajifunza kuwa maisha ni ya muda mfupi, na kila hatua tunayoichukua inapaswa kuakisi nia yetu ya kuacha dunia ikiwa mahali bora zaidi.

Ndugu mgeni rasmi, sherehe kama hizi pia zinatufundisha kuwa umoja ni nguvu. Tunapoonza jamii nzima inakuja pamoja kuonyesha heshima kwa walioaga, tunajifunza kuwa mshikamano ni msingi wa maendeleo na mafanikio.

Napenda kuhitimisha kwa kuwashukuru walimu wetu kwa mafunzo wanayotupa. Pia, tunawashukuru wazazi wetu kwa kuwa mstari wa mbele katika kutufundisha maadili mema. Tunawashukuru kwa kujitoa kwenu katika kuhakikisha tunaelewa umuhimu wa kuheshimu maisha na utu wa binadamu.

Mwisho, kwa niaba ya wanafunzi wote wa kidato cha sita, tunatoa pole kwa familia zilizoathirika. Tunawaomba faraja na nguvu wakati huu wa majonzi. Mungu atujalie hekima, upendo, na mshikamano wa kweli kwa manufaa ya vizazi vijavyo.

Ahsanteni kwa kunisikiliza.

Wenu kwa upendo,
Ally ally

11. Andika insha ya maneno yasiyozidi mia nne (400) na yasiyopungua mia tatu (300) juu ya ajira za watoto.

Ajira za Watoto

Ajira za watoto ni tatizo kubwa linaloathiri ustawi wa jamii nyingi, hasa katika nchi zinazoendelea. Hali hii inahusisha watoto wenye umri mdogo kushiriki katika kazi za sulubu ambazo mara nyingi haziendani na uwezo wao wa kimwili na kiakili. Tatizo hili lina athari mbaya kwa watoto na jamii kwa ujumla.

Kwanza, ajira za watoto huathiri elimu yao. Watoto wanaposhiriki katika kazi hizi wanakosa nafasi ya kuhudhuria shule, hali inayosababisha ukosefu wa maarifa na ujuzi muhimu wa maisha. Hii inawafanya kuwa na mustakabali duni, huku wakikosa fursa za kuboresha maisha yao. Kwa mfano, mtoto anayefanya kazi shambani mara nyingi huchoka na kushindwa kusoma na kuelewa masomo yake.

Pili, watoto wanaojirikiwa mara nyingi hukabiliwa na mazingira magumu ya kazi. Wanashiriki katika kazi hatarishi kama vile kuchimba migodi, kubeba mizigo mizito, au hata kufanya kazi kwenye viwanda vyenye mazingira mabaya. Hali hii huathiri afya zao, na kuwafanya kuwa wagonjwa mara kwa mara.

Tatu, ajira za watoto huvunja haki zao za msingi. Kila mtoto ana haki ya kuishi, kupata elimu, na kucheza. Kushiriki katika ajira huwanyima watoto nafasi ya kufurahia utoto wao. Hali hii inachangia kuwa na jamii isiyo na furaha na yenye majeraha ya kisaikolojia.

Hata hivyo, ajira za watoto mara nyingi husababishwa na umasikini uliokithiri. Familia maskini huchukulia ajira za watoto kama suluhisho la muda mfupi la matatizo yao ya kifedha. Aidha, ukosefu wa sheria madhubuti na ufuatiliaji wa haki za watoto huzidisha tatizo hili. Katika baadhi ya maeneo, watoto huajiriwa na kulipwa ujira mdogo sana, hali ambayo ni ya unyonyaji.

Ili kupunguza tatizo hili, serikali na mashirika ya kijamii yanapaswa kushirikiana katika kutekeleza sheria kali dhidi ya ajira za watoto. Pia, elimu inapaswa kupewa kipaumbele, hasa kwa watoto wa familia maskini. Serikali inaweza kuanzisha mpango wa elimu bure na misaada ya kifedha kwa familia zilizoathirika.

Kwa kumalizia, ajira za watoto ni kikwazo kwa maendeleo ya jamii yoyote. Ni jukumu letu sote kuhakikisha kuwa watoto wanapewa nafasi ya kukua na kujifunza katika mazingira bora. Kwa kufanya hivyo, tutaweza kujenga kizazi cha baadaye chenye nguvu, maarifa, na maadili bora. Acha watoto wafurahie utoto wao.

12. Andika tangazo la nafasi ya kazi ya Afisa Utumishi Mkuu katika gazeti la "Raia." Jina na anwani ya anayetoa tangazo hilo ni:

Mkurugenzi,
Nguvu na Hoja kwa Umma,
S.L.P 199123,
DAR ES SALAAM.

TANGAZO LA NAFASI YA KAZI

AFISA UTUMISHI MKUU

Nguvu na Hoja kwa Umma ni shirika linalojihusisha na masuala ya kijamii na maendeleo ya rasilimali watu. Tunatangaza nafasi ya kazi ya Afisa Utumishi Mkuu mwenye sifa na uwezo wa kutekeleza majukumu ya utumishi kwa ufanisi na weledi.

MAJUKUMU YA KAZI:

- (i) Kusimamia na kuratibu masuala yote ya utumishi wa wafanyakazi wa shirika.
- (ii) Kutengeneza na kusimamia sera za rasilimali watu kwa kuzingatia miongozo ya kisheria.
- (iii) Kuhakikisha kuwa wafanyakazi wanapata mafunzo na maendeleo ya kitaaluma.
- (iv) Kushughulikia malalamiko na mahitaji ya wafanyakazi kwa njia inayofaa.
- (v) Kusimamia usajili, kuhifadhi, na matumizi ya nyaraka za kiutumishi.

SIFA ZA MWOMBAJI:

- (i) Awe na shahada ya utawala wa umma, rasilimali watu, au taaluma inayohusiana.
- (ii) Awe na uzoefu wa angalau miaka mitano katika nafasi ya usimamizi wa utumishi.
- (iii) Awe na uwezo mzuri wa kuwasiliana kwa maandishi na kwa maneno.
- (iv) Awe na ujuzi wa kutumia mifumo ya kidigitali ya usimamizi wa rasilimali watu.
- (v) Awe mbunifu, mwenye kujituma, na mwenye uwezo wa kufanya kazi kwa kushirikiana na timu.

JINSI YA KUOMBA:

Wasilisha barua yako ya maombi, wasifu binafsi (CV), nakala za vyeti vya kitaaluma, na majina ya wadhamini watatu kwa anwani ifuatayo:

Mkurugenzi,
Nguvu na Hoja kwa Umma,
S.L.P 199123,
DAR ES SALAAM.

Barua za maombi zipokelewe kabla ya tarehe 30 Januari 2025. Waombaji watakachaguliwa kwa mahojiano watajulishwa.

NB: Tunazingatia usawa wa kijinsia, hivyo wanawake wanahimizwa kuomba.

Imetolewa na:

Mkurugenzi, Nguvu na Hoja kwa Umma.

13. Soma Habari kisha jibu maswali yanayofuata

Elimu iliyotolewa kwa vijana wa Kiafrika wakati wa ukoloni haikuwa na utaratibu maalum, haikuweza kuwasaidia vijana kuelewa walichotakiwa kufanya kama wazazi wa vizazi vijavyo. Ilishotoa, nafasi ya mwanamke, kila wakati ilichukuliwa kuwa siyo muhimu katika maendeleo. Wanaume ndiyo waliodhaminiwa kama nguzo ya maendeleo katika enzi hizo. Jambo hili lilifanya wanawake waonekane duni, waliowasijotegemewa na muda wote wanafuatilia matatizo ya wanaume zao kwa ujumla.

Ilikuwa vigumu kwa mwanamke kufanya jambo lolote ama kwa kutaka kufanya mabadiliko ya aina fulani ya maendeleo katika familia au jamii inayohusika bila kupata maelezo kutoka kwa wanaume ambao walichukuliwa kuwa "msimamizi wa mwisho" katika umuzi wa masuala ya jamii. Kasumba hii inaendelea hadi leo, ingawa kidogo imelegezwa. Angalau wanawake wachache sasa wamepata nafasi fulani.

Wakati wa ukoloni mila na desturi nyingi ziliingia kwenye maumbile. Wanawake walikuwa wakibaguliwa, licha mambo mengi ya kunyimwa vitu vingi ambavyo vingewawezesha kuwa na maendeleo yao. Katika hali hizo wanawake walikosa zaidi nafasi za elimu ya msingi kwa watoto wao na walishindwa kufahamu masuala mengi yaliyokuwa ya msingi kwa maendeleo yao. Ubaguzi huo uliongeza msugvano wa mashtaka yaliyokuwa yakilenga kuwafanya wanawake wawe duni katika maisha yao ya kila siku. Wanaume ndio waliokuwa wakisifiwa kwa nafasi mbalimbali walizochukua. Walipasishwa kuwa mama wa nyumba na wazazi wa watoto wasio na msaada katika enzi hizo. Wanawake waliokuwa hawana chaguo waling'ang'ana kwenye sehemu ambazo waliona zinaweza kuwapa nafasi ya kujikimu, hasa kazi za ushonaji, ufumaji na kadhalika. Masomo haya kama ilivyoeleweka hayakuwapa nafasi wanawake kutoa umuzi katika vyombo vinavyohusika juu ya masuala ya maendeleo kwa jumla.

Baada ya kupata uhuru, nchi nyingi za Afrika zimefanya juhudi kubwa kurekebisha hali hii na kuweka misingi ya usawa kati ya wanawake na wanaume. Kwa mfano nafasi zaidi za elimu ya juu zimefunguliwa kwa wanawake. Idadi ya wanawake wanaohitimu katika vitivo vya vyuo vikuu katika nchi za Kiafrika inaongezeka mwaka hata mwaka. Sera za ajira pia zinatoa nafasi kwa wanawake kufanya kazi za ubingwa ambazo awali kidogo, zilikuwa mali ya wanaume tu. Mathalani, leo si mjuzi au kijana kuona jaji, daktari, mhandisi au rubani mwanamke.

Lakini pamoja na hayo yote mintarafu ya ukombozi wa mwanamke, vikuku vingine katika sera za ajira vinaadibi vifunguliwe. Kwa mfano, bado idadi kubwa ya wanawake hasa viwandani, si watumishi wa kudumu, hivyo hulipwa mishahara midogo, hawaongezewi ujuzi wao kwa kusomeshwa na pia si rahisi kwao kupandishwa cheo. Kutokana na hali hii, wanawake wengi wamechukuliwa wakifanya kazi ambazo hazitoi nafasi za kujendeleza.

Maswali.

(a) Maana za maneno yafuatayo kama yalivyotumika katika kifungu:

(i) Msugvano: Migogoro au mvutano wa mawazo au mashtaka yanayowakabili wanawake.

(ii) Matakwa: Mahitaji au matamania ya msingi yanayohitajika kufanikisha maendeleo.

(iii) Manokoa: Njia au mbinu zinazosaidia kufanikisha au kujinasua kutoka kwenye hali duni.

(iv) Msimamizi wa mwisho: Mtu mwenye mamlaka ya kutoa uamuzi wa mwisho, hasa wanaume katika familia na jamii.

(v) Sera za ajira: Sheria na miongozo inayohusu taratibu za kuajiri wafanyakazi.

(vi) Maendeleo: Ukuaji au mabadiliko chanya katika maisha ya watu au jamii.

(vii) Vikuku: Vizuwizi vidogo vidogo ambavyo vinaathiri au kuchelewesha ukombozi wa wanawake.

(viii) Kasumba: Mawazo au mitazamo potofu inayodumu muda mrefu, kama vile dhana kuwa wanawake ni duni.

(ix) Maumbile: Desturi na mila zilizokita katika jamii kwa muda mrefu.

(x) Kupasishwa: Kupewa nafasi au ridhaa ya kushiriki katika jambo fulani.

(b) Kichwa cha habari:

Ukombozi wa Wanawake katika Jamii ya Kiafrika.

(c) Sababu kwa nini wazazi walipendekeza kuomesha vijana wa kiume:

- Vijana wa kiume walionekana kama nguzo ya maendeleo ya familia na jamii.

- Wazazi walichukulia kuwa wanaume ndio waliokuwa na nafasi kubwa ya kutoa maamuzi muhimu katika jamii.

- Ilionekana kuwa elimu kwa wanawake haikuwa muhimu kwa maendeleo ya kijamii na kiuchumi.

(d) Jitihada zilizofanywa na serikali ili kuinua hadhi ya wanawake:

- Kuweka misingi ya usawa wa kijinsia kati ya wanaume na wanawake.

- Kufungua nafasi zaidi za elimu ya juu kwa wanawake, na kuongeza idadi ya wanawake wanaohitimu vyuo vikuu.

- Kubadilisha sera za ajira ili kutoa nafasi kwa wanawake kushiriki kazi za ubingwa, kama vile kuwa majaji, madaktari, wahandisi, na marubani.

- Kuhamasisha wanawake kushiriki katika masuala ya kijamii na kiuchumi.

- Kupambana na mila na desturi zilizowafanya wanawake kuwa duni.

(e) Ufupisho wa habari:

Wakati wa ukoloni, wanawake walionekana duni na hawakupewa nafasi ya elimu wala maamuzi ya kijamii, huku wanaume wakihesabiwa kama nguzo za maendeleo. Baada ya uhuru, nchi nyingi za Afrika zimefanya juhudi kubwa kuinua hadhi ya wanawake kwa kufungua nafasi za elimu ya juu na kazi za ubingwa, kama kuwa majaji na madaktari. Hata hivyo, changamoto kama mishahara midogo na kutokuwepo kwa mafunzo ya ujuzi bado zipo. Pamoja na maendeleo hayo, kuna hitaji la kufungua vizuwizi vilivyobaki katika ukombozi wa mwanamke.